

Megjelent: KAPU 2017/12, 66-69.

Dr. Grandpierre Atilla

A Tárih-i Üngürüşz tartalmi értelmezésének és értékelésének kérdései

(Részlet Grandpierre K. Endre - Grandpierre Atilla - Blaskovics József: Tárih-i Üngürüşz - A magyarság ősgesztája. Az eredeti kézirat először nyomtatásban c., 2017. decemberben megjelenő művéből. Kiadó: Magyar Menedék Könyvesház)

1. ÁTTEKINTÉS A TÁRIH-I ÜNGÜRÜSZ ÉRTÉKELÉSEIRŐL

Bevezetőül röviden áttekintjük az eddigi álláspontokat, a Tárih-i Üngürüşz hivatalos és a nem-hivatalos értékeléseit és a közöttük fennálló különbséget. A Tárih-i Üngürüşzről - a továbbiakban rövidítve: TŰ - írásban megjelent állásfoglalásokat időrendben ismertetjük. Először a TŰ történelmi jelentőségét elismerő, majd az elutasító véleményeket érzékeltetjük.

Grandpierre K. Endre - Grandpierre Atilla - Blaskovics József

TÁRIH-I ÜNGÜRÜSZ

A MAGYAROK ŐSGESZTÁJA

Az eredeti kézirat először nyomtatásban

Angyali Menedék

A Tárih-i Üngürüş ősgesztai jelentőségét, vagy ennek lehetőségét elismerő történészek állásfoglalásai

1858-ban Vámbéry Ármin keletkutató, akadémikus Isztambulban felfedezve a krónikát, egy kísérőlevél társaságában juttatta el az MTA-nak, amelyben a Tű-ről így foglalt állást: "Mi a jelen kéziratot illeti, én legnagyobb szerencsémnek tudom ezt a tudós társaságnak átadni." (Papp Sándor: Vámbéry Ármin és az oszmán történetírás. Keletkutatás 2013. tavasz - Kőrösi Csoma Társaság, 99-106).

Vámbéry Ármin szegény dervisnek öltözve

1861-ben Budenz József akadémikus, nyelvész magyar történész számára nagyon érdekes forrásként értékelte: *„Kétségkívül magyar historikus előtt igen érdekes, de még magyar nyelvész előtt is igen becses irodalmi emlékkal gazdagította meg Vámbéry úr a Magyar Akad. könyvtárát.”* A 18-ik századig az egyetemesen ismert és tényként kezelt magyar eredetmondát azonban indoklás nélkül "mesé"-nek minősítette: "Még a magyar őstörténeti mesék Nimród, Hunor, Magogról, Sicambriáról, Franco Paris fiáról stb. mind ott vannak krónikáinkban." Úgy gondolta, az MTA Történelmi Osztályára, tehát a történészek illetékességi körébe tartozik az a kérdés, létezett-e olyan őskrónika, amelynek alapján a Tárih-i Üngürüs íródott. *"A tek. Történelmi Osztályra kell tehát hagynom annak kimutatását és megállapítását, hogy létezett-e valaha az illető korban íratott latin-magyar krónika..."* (Budenz József: Magyar Akadémiai Értesítő. Törvény és Történettudományi Osztályok Közlönye. 1861, II. kötet. 1861. III. szám, 292.o.).

1979 Grandpierre K. Endre író, történész: Mit nyújt az Ősgeszta a magyarságnak?

1. A magyar Nimród hagyomány nem mese, nem „tudós csinálmány” (értsd: koholmány), nem is „déliabós képzelgés”, mégcsak nem is a bibliai Nimród-Bábel hagyomány átvétele, hanem attól független, eredeti szkítamagyar ősmonda.

2. Nimród kivezeti két fiát, Magort és Hunort arra a helyre, ahol felbukkan a titkos jelképiségbe zárt csodaszarvas ősalakja, a „csodálatos vad”, és a természetfölötti erőktől üzenetet hoz az őstestvérpár számára, a Kárpát-medencei őshazába való visszatérésről. Hunor ezt követően vissza is tér a Kárpát-medencébe, ahol „vele azonos nyelvet beszélő” „üngürüs” (hungarus, azaz magyar) népeket talált. Vagyis az ősgeszta a vízőzönt követő időszakig tágtja ki a magyarság őstörténetét és Kárpát-medencei őshonosságát. Továbbá bizonyosságot

ad arról, hogy a magyarság azonos az ókori szkítasággal és a legendás szkíták egyetlen maradéka.

3. Bizonyosságot ad arra, hogy a magyarság az ókori emberiség egyik legnagyobb lélekszámú és legjelentősebb kultúrnepe volt.

4. Tanúsítja, hogy a magyar nem istentelen nép volt, hanem ősidők óta istenhívő, mi több, bensőséges, szoros kapcsolatban állt az égi, természet-fölötti, isteni erőkkkel, akiknek mindenkor rendíthetetlen akarata, hogy a Kárpát-medencét, őshazáját, a magyar nép birtokolja.

5. Az Ősgeszta regösénekeink egész sorát, kincstárának nyomait őrizte meg számunkra. Nem kevesebb, mint húsz elveszett regösénekünket említi a Tárih-i Üngürüsz. Vitézi énekek szóltak Nimródról, Magorról és Hunorról, a csodaszarvasról, a Hadak Útjáról, Róma alapításáról, Romulus és Rémuszról, Kattár hun vezérről és a 375 évi hun honvisszafoglalásról, Trójáról, a trójaiak hazánkba meneküléséről, Sicambria építéséről, Attila és Buda viszályáról, Buda haláláról, Attila nyugati hadjáratairól, Velence alapításáról, Attila véres nászéjszakájáról, Hunnia felbomlásáról, Csaba királyfi és a székelyek nagy futásáról, Csaba végrendeletéről, Dúl király leányainak nászáról, Emese álmáról, Álmos fogantatásáról, születéséről, küldetéséről, a hét vezérről, a 896 évi honvisszafoglalásról, a fehér ló mondájáról, az Isten Kardjáról. Az Ősgeszta megőrizte regösének-nyomokból kirajzolódnak az elveszett (megsemmisített) magyar nemzeti hőseposz körvonalai; annak a népi hőseposznak a keretei, amelynek létezését Arany János sejtette meg és fejtette ki „NAIV EPOSZUNK” c. tanulmányában. Regösénekeink a világszerte kiveszett mágikus ősköltészet termékei, amelyek eredete az emberiség boldog paradicsomi korába, az Aranykorba megy vissza.

6. párhuzamba állította Csodaszarvas-mondáink legfőbb elemeit, aki feltette Csodaszarvas-mondakörünk alapkérdéseit:

Miért tűnik el Nimród a csodálatos vad felbukkanása előtt, s egyáltalán, ha nincs szerepe a további mondai történetben, úgy mi az értelme, hogy kikíséri vadászatra a fiait? Mi az a csodálatos vad, ami a két fiú előtt felbukkan? Mért menekül Irán határai felé? Mért rendülnek meg annyira az eltűnésén? Min tanakodnak? Mért építtetnek szentélyt azon a helyen, ahol a vad eltűnt, miért zárkóznak be öt évre abba a szentélybe, s öt év letelte után miért jelenik meg a „titokzatos személy”, látogatásának mi a jelentősége, s miért hagyja ott a két fiú nyomban ezután a szentélyt? Mért szerepelteti a monda a megszokottól eltérő rendben a két testvért, miért említi Magort mindig elsőként, s miért marad ki nyomtalanul Magor a további történetből? Végül pedig miért kerekedik fel nyomban a perzsa király oldalán harcoló Hunor, mikor megtudja, hogy népét támadás érte, s miért költözik éppen Pannoniába? És egyáltalán: miköze mindennek a csodálatos vaddal való találkozáshoz?

7. Alapos érvek sorozatával bizonyítja, hogy a Tű őstörténeti részének forrása, az Ősgeszta mint rovásírással írott magyar krónika még a kereszténységre térítés előtt keletkezett. Az Ősgeszta 907 körüli keletkezését bizonyító tények: az őstörténeti rész a 896 évi hadiesemények ismertetésével zárult; I. Istvánnal folytatódik, évszázados a rés; az időrés egybeesése a krónika stílusváltásával; a rés áthidalásának mesterkélt volta; az addig részletező krónikának Árpád uralkodására sem volt semmilyen adata; a regösénekek értékes forrásként hivatkozása, ami Anonymusnál már csak rejtve és szórványosan fordulhatott elő.

A Tű őstörténeti részének 896 és 907 közötti forrása a Tű-t rendkívüli mértékben felértékeli. A magyar őskronika mint az ősi magyar írásbeliség bizonyítéka, a Grandpierre K. Endre által bemutatott további bizonyítékok révén alapvetően új megvilágításba helyezi a magyar ősműveltséget. A magyarság őshonosságának a vízözön előtti korra visszavezetése, Nimród Kárpát-medencei és magyar eredetének hitelesítése és az első visszatérés Nimród korabeli leírása a magyar történelmet különlegesen ősi, gazdag és magas műveltségű történelmi összefüggésbe helyezi.

8. Nem lényegtelen adalékot jelentenek a Tű hivatalos történészek általi megítélésének értékeléséhez azok a tények, amelyekkel Grandpierre K. Endre a Tű kiadásáért vívott küzdelemben találkozott s amelyekről a Tárih-per című művében részletesen beszámol. Ezekből olyan megdöbbentő tények derülnek ki, hogy az MTA elnöke üzleti alkut ajánlott fel, ha a Tű kiadásának kezdeményezői elállnak a Tű kiadásától. Mikor erre azt válaszolták, hogy a Tű ügyében nincs alku, az meg fog jelenni, az MTA alelnöke «dühösen kiabálni kezdett: "akkor véres fejjel fognak visszavonulni!"». Mikor mégis támogatását kérték a Tárih-i Üngürüş kiadásához és anyagának ismertetéséhez, a neves akadémikus ezt üvöltötte: "Ne próbáljanak engem sz...os vödörbe dugni!"

Ezek az adalékok a többi bizonyítékkal együtt azt jelzik, hogy az MTA-nak nem állt szándékában a Tű hiteles fordításának az MTA-tól független kiadása. A Tű egy "megpuhított", salonképesebb változata a kézirat 1979-es elkészülte után 3 éves késéssel, de mégis megjelent. Bármilyen megdöbbentő, de a kéziratot meghamisították. Az eredeti kézirat kulcsmondatát: "A regősök és a krónikások ezt így írták meg", erre változtatták: "Az évszázadok hírnökei és a hírek elmondói ilyenképpen adták elő." Mi bírhatta rá a hivatali ügyintézőt, hogy belemenjenek egy történelmi krónika meghamisításába? És mi volt az oka a "regősök", "krónikások", "írták meg" kifejezésekkel? Csak nem az, hogy ezer év távolából nemlétezőnek szeretnék tudni és láttatni a regősök rendjét, a Tű előtti magyar krónikásokat és az ősi magyar írástudást? Ha a krónikák egy nemzet személyi igazolványának tekinthetők, mert régebbi, ősi nemzeti önazonosságunkat őrzik, mi bírhatta rá a hivatalos ügyintézőt, hogy egy nemzet önazonossági iratait meghamisítsák? A hamisítás kétségtelen tényét semmi sem mutatja jobban, mint az, hogy az MTA hivatalos fordítója, Hazai György 1996-ban megjelent fordításában ezt a mondatot így közli: "Tehát a hírek közlői és a korok elbeszélői úgy írták...". Ez pedig kétségkívül teszi, hogy a krónikában valóban az "írták" kifejezés szerepel. A "hírek közlői" és a "korok elbeszélői" kifejezések helytállósága megítélésünk szerint a korabeli szóhasználatot és a többi krónikánk magyarra fordításakor alkalmazott fordítói döntés figyelembe vételét igényli. Ezekre később térünk ki. Itt azonban azt a szintén nem lényegtelen adalékot kell megemlítenünk, hogy amikor G. K. E. kérdőre vonta B.J.-t, a fordítót e hitelrontó, hamisítással felérő torzításokért, Ő azt válaszolta: „Erőltették, nem tehettem mást." Más szóval: nem szakmai érvek alapján történt a "meggyőzés", hanem hatalmi alapon. Mindezek az adalékok erőteljesen rávilágítanak az őstörténeti kérdések rendkívüli időszerűségére és jelentőségére. (Grandpierre K. Endre tanulmányai könyvünkben olvashatók)

Kolozsvári Grandpierre Endre 1966-ban készült fényképe

1979/1982 Blaskovics József nyelvész, egyetemi tanár: A legfeltűnőbb azonban az, hogy Árpád kora és Szent István kora közötti időszak eseményei hiányoznak Mahmud művéből. Ez úgy tűnik fel, mintha itt az alapul vett latin krónika, vagy annak első szakasza véget ért volna és a további kort egy másik krónika folytatná. A Tárih-i Üngürüşnek, mint történelmi, főleg őstörténeti forrásnak az értéke feltétlenül becses. (Blaskovics József: Utószó és jegyzetek Mahmud Terdzsüman Üngürüş történetéhez. A magyarok története. Tárih-i Üngürüş. Madzsar Tarihi. Magvető Kiadó, 1982, 379-399)

2010 Hölbling Tamás történész: "[A Tű-t - GA] Vámbéry Ármin találja meg és 1860-ban hazahozza, majd a Magyar Tudományos Akadémiának ajándékozza. Hogy aztán utóbbi keretei között az elmúlt másfél évszázadban ne akadjon egy

olyan tudós se, aki behatóan tanulmányozza és krónikáink keletkezéstörténetének felvázolásához felhasználja. Ez minden kétséget kizáróan óriási szégyen. Nyilvánvaló ugyanis, hogy krónikáink keletkezéstörténetének felvázolása alapvetően tartalmi elemzésekkel valósítható meg." (Hölbling 2010, 388)

Hölbling kimutatja, hogy a Tű szerzője nem ismerte Anonymus Gestáját, mert "Mahmud néhol Anonymusnál jóval részletesebb leírásokat ad, így a Csopolug-Salanus (Thuróczy nál Szvatopluk - GA) elleni harc elbeszélésében, másrészt Anonymus legjellegzetesebb részleteiről nem olvashatunk nála semmit: Szkítia jellemzése, Turul-monda, Hung-vár etimológia, birtokadományozások, etimológiák, 10. századi történelem, 11. századra vonatkozó történelmi utalások." (u. ott, 223)

"Éppen emiatt kiemelkedő jelentőségű, hogy a Tű-nek számos olyan leírása van, amely kizárólag Anonymus gesztájának bizonyos részleteivel mutat párhuzamot. Ennek viszont csak két magyarázata lehet: Mahmud felhasználta azt a Magyar Történetet, amelyből Anonymus is merített, vagyis a Tarihi Üngürüs és Anonymus párhuzamai rávilágíthatnak egy 11. század eleji (GA: vagy korábbi) magyar krónika tartalmának egyes elemeire." Más szóval, Anonymus és a Tű közös forrásból íródott, és ez az ősgeszta.

"A másik lehetőség, ha a régi szemléleti keretek között maradunk, hogy Mahmud ismerte azt a krónikát, ami V. István (1239 – 1272) korában Anonymusból kivonatolt bizonyos részeket. Már utóbbi eshetőség is rendkívüli módon felértékeli Mahmud munkáját, de ha lassú, ám biztos lépéseket teszünk a fentebbiek által kijelölt ösvényen, és krónikáink összehasonlító elemzését felülvizsgáljuk a Tarihi Üngürüs bevonásával, ki fog derülni, hogy utóbbi lehetőség nem állhat meg a lábán, csak az első." (u. ott, 217)

"Anonymus leírja a vérszerződést", amelyről más ismert krónikánk nem szól. "Nem kétséges, hogy Mahmud is olvasta a vérszerződés leírását, mielőtt papírra vetette a következőket: A krónikások elbeszélését és a hírmondók beszédét úgy lehet magyarázni, hogy akkor azon a helyen szövetséget kötöttek, hogy onnan felkerekednek, és visszafoglalják azt az országot, melyet őseik karddal megszereztek." (u. ott, 219)

"Jelentős, hogy olvashatunk Mahmudnál a vezérek (bégek) gyűléséről, amelyen eldöntötték, hogy Pannónia elfoglalására fognak indulni. Más krónikák Anonymuson kívül erről nem írnak." (u. ott, 222)

"Ha a többi párhuzamot vizsgáljuk, kiderül, hogy ami Mahmud és Anonymus leírásában közös, az a honfoglalást elhatározó gyűlésnek, a Kárpát-medencén kívüli harcoknak, és a legfőbb pannóniai csatának, a délen, Titelnél zajló győztes hadjáratnak a leírása. Vagyis az Árpád (Álmos)-dinasztia tettei és a legfontosabb honfoglaló csata leírásában mutatkozik a párhuzam, amelyek Anonymus gesztájának gerincét alkotják. I. TÓTH szerint ez a gerinc az ősgesztából származik." (u. ott, 224)

"...ráadásul olyan megfeleléseket citálva, amelyek más krónikáinkban nem találhatók meg. Ez a körülmény újra arra enged következtetni, hogy ez a passzus egy „ősgeszta” volt, talán nem „az” ősgeszta, csak egy 11. század eleji irat (legalábbis 1070-nél korábbi), ami lejegyzett néhány motívumot a magyar mondavilágból. Nem újkeletű elgondolás ez, INOKAI TÓTH ZOLTÁN a fentebb említett tanulmányában - a Tarihi Üngürüsz elemzése nélkül is - ugyanerre a következtetésre jutott - sajnos visszhang nélkül." (u. ott, 228).

A Csupolug-Salanus (Thurócynál Szvatopluk - GA) elleni harc leírásában "több utalás is egyértelműen jelzi, hogy az eredeti szöveg az lehetett, amelyből a Tarihi Üngürüsz merített, például a Képes Krónika „segítséget kapott barátaitól” részlete kétségtelenül összefügg a Tarihi Üngürüsz következő helyével: "A környező bégekhez és a többi helyekre levelet küldött, hogy teljes hadi felszerelésükkel minél gyorsabban jöjjenek kapujához". Anonymus és a Tárih-i Üngürüsz alapján kétségtelen, hogy forrásaikban a déli, Titel-Alpár vidéki, Szegedtől két napra elterülő csatahelyszín szerepelt. A csatára hajnalban került sor, ahogy Anonymus és a Tarihi Üngürüsz is előadja. Ám mind Anonymustól, mind a Tarihi Üngürüsz-ből megtudhatjuk azt is, hogy a seregek egész éjjel készenlétben állottak szemben egymással. A csatáról a későbbi krónikák (GA: Képes Krónika és Thuróczy krónikája) összeállítója mindössze annyit árul el, hogy az ellenséges fejedelem elfutott. Ez már önmagában bizonyítja, hogy a Tarihi Üngürüsz nagyon régi hagyományokat tartalmaz, vagyis semmiképpen sem lehet késői krónikáink másolata, ahogy azt HAZAI GYÖRGY sejteni engedte." (u. ott, 231)

A hun bevonulás eseménytörténetének a Tarihi Üngürüszben szereplő leírása "későbbi krónikáinknál is jóval bőségebb, nem lehet kései krónikákból származó adatsor." (u. ott, 241) "A TŰ-ben "Pannónia uralkodója a hunok bejövetelkor Metrinusz volt, akit Tetrikosz, a német uralkodó segített. A fő esemény a Tullnnál megvívott csata volt, amiről Kézai csak egy szűk kivonatot ad (Mindössze 4 (négy) mondat erejéig - GA). Ez a történet a TŰ-ben kb. 5 oldalt tesz ki! Részletesen szerepel benne a csatát megelőző kémkedési tevékenység mindkét oldalról; a hunok éjszakai támadása; Tetrikosz és Metrinusz seregének véletlen harca egymással; Metrinuszek csapatainak előrenyomulása; Kattar újabb támadása; éjjelig tartó véres csata; a halottak eltemetése; a másnapi csata; Metrinusz megölése a csata hevében; az ellenség megfutamodása, és ami fontos: Tetrikosz megfutamodása." (u. ott, 242) "A hun történetet tehát Kézai csak kivonatolta, ahogy azt jó egy évszázada DOMANOVSKY SÁNDOR is bebizonyította." (u. ott, 242)

"Buda története szintén bővebb és logikusabb a Tarihi Üngürüszben, és bővebb eseménytörténetbe van beillesztve. Krónikáink csak annyit jegyeznek meg Budáról, hogy az túlterjesztette hatalmát a megállapítotton, Attila városát is saját nevével Budának nevezte, amiért Attila megölte. A Tarihi Üngürüsz azt is elmondja, hogy Attila a nyugati hadjáratára menve nevezte ki Budát helytartónak, aki az egész országot meg akarta szerezni, mégpedig a bizánci uralkodó, Szekizmunduz biztatására. Attila azonban hazajött, Buda tett egy sikertelen próbálkozást hadsereg toborzására, de aztán Attila kivégeztette és miután öt évig békében uralkodott, a bizánci Szekizmunduz ellen indult bosszút

állni. Szekizmunduz azonban nem mert harcolni ellene és adófizetést vállalt, sőt lányát is Attilának adta feleségül. Ennek a történetnek csak lenge lenyomatai vannak meg Kézainál és a krónikákban, de hogy ebből származnak, az nyilvánvaló." (u. ott, 243)

"Említi még a Tarihi Üngürüş, hogy Attila elrendelte hajóhad építését a Dunán, amivel a Fekete-tengerre is le tud hajózni.(...) más krónikákban egyáltalán nem szerepel.(...) Ez a kis részlet pedig kétségtelenül benne volt a legrégebb Attila-hagyományban, mivel a Nibelung-ének is épít rá egy jelenetet." (u. ott. 243-244)

"Összegzésképpen megállapítható, hogy ez a magyar történet minden ismert krónikaszerkesztésnél régebbi, és biztonsággal kizárható HAZAI GYÖRGY állítása, miszerint a Tarihi Üngürüş egy kései magyar, esetleg valamilyen nyugati krónika kivonata lenne." (u. ott, 245)